

Research article

Factors Associated with Dental Service Use among Elderly in Subdistrict Health Promoting Hospitals, Lamplaimat District, Buriram Province

Paphada Atichayatanasin

Master of Public Health,
Sirindhorn College of Public Health
Khon Kaen

Orawan Nammontri

Dentist Senior Professional Level,
Sirindhorn College of Public Health
Khon Kaen

Abstract

Dental service use can be seen as one of factors reflecting of oral health care system from the aspect of patients and oral health care providers. This cross-sectional analytical research was to study the factors associated with dental service use among the elderly in subdistrict health promoting hospitals, Lamplaimat district, Buriram province. Five-hundreds of older persons were recruited by stratified random sampling according to population proportion in each area. Data were collected by a questionnaire and were analyzed using Multiple logistic regression to test the associated factors of dental service utilization.

The results showed that most samples were female (74.20%). Most of the samples were in the age range of 60-69 years (58.40%). The majority of the sample (64.20%) had medical diseases. In the past one-year, dental care utilization rate was 58.60%. The most dental service use was tooth extraction accounted for 23.80%. When analyzing the related factors, it was found that the factors that statistically associated with the use of dental services of the elderly were having oral health problems, reasons for choosing a place of dental service, dental treatment need, gaining knowledge of oral health care, and having enough income to cover expenses.

Keywords: Elderly, Dental service use, Health promoting hospital, Factors

Corresponding author

Paphada Atichayatanasin
E-mail: 63202501019@scphkk.ac.th
Received date: 17 February 2023
Revised date: 5 April 2023
Accepted date: 20 May 2023

บทความวิจัย (Research article)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

ปภาดา อธิชนานาสิน

นักศึกษาปริญญาโท

คณะสาธารณสุขศาสตร์และสหเวชศาสตร์

วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร

จังหวัดขอนแก่น

อรรวรรณ นามมนตรี

ทันตแพทย์ชำนาญการพิเศษ

วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร

จังหวัดขอนแก่น

บทคัดย่อ

การไปใช้บริการทันตกรรมเป็นปัจจัยหนึ่งที่สะท้อนถึงการดูแลสุขภาพช่องปากทั้งในมุมมองของผู้รับบริการและผู้ให้บริการ การวิจัยเชิงวิเคราะห์แบบตัดขวางในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในเขตอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุ จำนวน 500 คน สุ่มตัวอย่างแบ่งเป็นชั้นภูมิตามสัดส่วนประชากรในแต่ละพื้นที่ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์หาความสัมพันธ์ของตัวแปรโดยใช้สถิติพหุคูณถอยโลจิสติกส์

ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 74.20 อายุอยู่ในช่วง 60-69 ปี คิดเป็นร้อยละ 58.40 มีโรคประจำตัว คิดเป็นร้อยละ 64.20 ส่วนใหญ่มีพฤติกรรมการดูแลสุขภาพช่องปากอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 70.40 ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมาใช้อัตราการไปใช้บริการทันตกรรม คิดเป็นร้อยละ 58.60 ซึ่งพบว่าไปใช้บริการถอนฟันมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 23.80 เมื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรมในผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ การมีปัญหาสุขภาพช่องปาก เหตุผลที่เลือกสถานบริการทันตกรรมที่ไปใช้บริการ ความต้องการรักษาทางทันตกรรม การได้รับความรู้ทางทันตสุขภาพ และการมีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ, การไปใช้บริการทันตกรรม, โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล, ปัจจัย

ผู้รับผิดชอบบทความ

ปภาดา อธิชนานาสิน

อีเมล: 63202501019@scphkk.ac.th

วันที่ได้รับบทความ: 17 กุมภาพันธ์ 2566

วันที่แก้ไขบทความ: 5 เมษายน 2566

วันตอบรับบทความ: 20 พฤษภาคม 2566

บทนำ

การให้บริการทันตกรรมใน อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยกลุ่มงานทันตสาธารณสุขในหน่วยบริการปฐมภูมิ ของอำเภอลำปลายมาศ คือ การตรวจวินิจฉัย ส่งเสริม ป้องกัน บำบัดรักษาทันตกรรมเบื้องต้น และฟื้นฟูสภาพช่องปากแก่ประชาชนทุกกลุ่มวัย ซึ่งในการให้บริการทันตกรรมในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อำเภอลำปลายมาศ มีการกระจายการให้บริการครบทุกโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทั้งหมด 19 แห่ง โดยกำหนดให้ทันตภิบาลที่ประจำโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลหลัก 9 คนออกให้บริการในหน่วยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลรองด้วยซึ่งออกให้บริการเพียงสัปดาห์ละ 1 ครั้ง และที่สำคัญในปัจจุบันผู้สูงอายุมีจำนวนเพิ่มขึ้น มีพื้นที่ใช้ในการบดเคี้ยวอาหารลดลง ทำให้เกิดปัญหาในการรับประทานอาหารได้น้อยลง ส่งผลให้เกิดโรคทางระบบเช่น ความดัน เบาหวานเพิ่มขึ้น จากข้อมูล Health Data Center (HDC) ของจังหวัดบุรีรัมย์ เขตอำเภอลำปลายมาศ พบว่าผู้สูงอายุในปีงบประมาณ 2563 ได้รับการตรวจช่องปาก ร้อยละ 41.63 โดยตัวชี้วัดปีงบประมาณ 2564 ของสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์ กำหนดให้ผู้สูงอายุได้รับการตรวจสุขภาพช่องปากไม่น้อยกว่าร้อยละ 45 จึงจำเป็นต้องศึกษาความครอบคลุมของการให้บริการทันตกรรมเพื่อต้องการให้ผู้สูงอายุมาดูแลสุขภาพช่องปากมากกว่านี้ โดยในการศึกษานี้ใช้ทฤษฎีพฤติกรรมการใช้บริการสุขภาพ Andersen's Behavioral Model เนื่องจากแนวคิดนี้กล่าวไว้ว่าบุคคลจะตัดสินใจไปใช้บริการสุขภาพขึ้นอยู่กับปัจจัย 3 ส่วนคือ ปัจจัยแวดล้อม ปัจจัยประชาชน ปัจจัยพฤติกรรมสุขภาพ ซึ่งในงานวิจัยของ Lederle และคณะ¹⁰ ได้นำทฤษฎี Andersen มาศึกษาการใช้บริการสุขภาพโดยส่วนใหญ่จะใช้ในการศึกษาเชิงปริมาณวิเคราะห์ 3 ปัจจัยที่มีต่อการไปใช้บริการสุขภาพที่เป็นต้นแบบในการประยุกต์ใช้รูปแบบการใช้ประโยชน์ด้านการดูแลสุขภาพที่แตกต่างกัน โดยทฤษฎีที่ดังกล่าวใช้เป็นแนวทางในการนำมาศึกษาหาปัจจัยที่สัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรม เพื่อนำข้อมูลที่ได้วางแผนดำเนินงานส่งเสริมพฤติกรรมการเข้ารับบริการทันตกรรม การดูแลสุขภาพช่องปาก รวมถึงกำหนดนโยบายการให้บริการ และเพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมาย ของกลุ่มงานทันตสาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์ในเขตอำเภอลำปลายมาศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาอัตราการไปใช้บริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์แบบภาคตัดขวาง (A cross sectional analytical study) เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษานี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยพัฒนาเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรมโดยเครื่องมือได้รับตรวจสอบความตรงของเครื่องมือ (Validity) โดยดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ (Index of Item-Objective Congruence : IOC) ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามแล้วส่งให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน คำนวณค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับจุดประสงค์ได้เท่ากับ 0.67-1.00 จากนั้นนำไปทดลองใช้ในประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน ได้ค่าความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha Coefficient) ของแบบประเมินพฤติกรรมดูแลสุขภาพช่องปากมีค่าเท่ากับ 0.71

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ผู้สูงอายุอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งชายและหญิง ที่อาศัยอยู่จริง 1 ปีขึ้นไป คำนวณขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณขนาดตัวอย่างแบบ Multiple logistic regression ของ Hsieh, F.Y., Bloch, D.A. and Larsen, M.D. (1998)⁹ ขนาดตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ 500 คน

$$n = \frac{P(1-P)(Z_{1-\alpha} + Z_{1-\beta})^2}{[B(1-B)(P_0 - P_1)^2]}$$

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อมั่นตนเองที่จะไปรับบริการทางทันตกรรมกับการใช้บริการทางทันตกรรมของผู้สูงอายุแห่งหนึ่ง วรยา มณีลังกา (2563)¹¹ นำข้อมูลมาวิเคราะห์หาขนาดตัวอย่างจาก ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อมั่นตนเองที่จะไปรับบริการทางทันตกรรมกับการใช้บริการทางทันตกรรมของผู้สูงอายุแห่งหนึ่ง คำนวณได้ดังนี้

$$\begin{aligned} n &= \frac{0.16(1-0.16)(1.96+0.84)^2}{[0.27(1-0.27)(0.21-0.06)^2]} \\ &= 249.21 \approx 250 \end{aligned}$$

การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งเป็นชั้นภูมิ (Stratified Sampling) แบ่งโดยใช้สัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างซึ่งการแบ่งแบบชั้นภูมิเป็นการสุ่มตัวอย่างประชากรแบบแบ่งประชากรออกเป็นกลุ่มตามสัดส่วนของประชากรในพื้นที่ เพื่อให้ได้ตัวแทนที่มีคุณลักษณะทุกประเภทของประชากรมากที่สุด และเลือกกลุ่มตัวอย่างได้ครอบคลุมพื้นที่ในอำเภอลำปลายมาศ เมื่อแบ่งเป็นชั้นภูมิแล้วต่อด้วย Simple random sampling เพื่อง่าย และสะดวกในการเลือกตัวแทนในกลุ่มผู้สูงอายุ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เกณฑ์การคัดเข้า

1. ผู้ที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป สัญชาติไทย มีชื่อในทะเบียนบ้านและอยู่จริง 1 ปีขึ้นไป ที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ทั้งเพศหญิงและเพศชาย

2. ผู้สูงอายุที่ยินยอมเข้าร่วมโครงการวิจัย และสามารถตัดสินใจตอบแบบสอบถามด้วยตนเองได้

เกณฑ์การคัดออก

ผู้สูงอายุติดเตียงที่เป็นผู้ป่วยระยะสุดท้าย แบบประคับประคอง (Palliative Care) และผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพรุนแรงที่เป็นปัญหาต่อการเข้าร่วมโครงการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่อบรรยายลักษณะข้อมูล สถิติเชิงอนุมาน (inferential statistics) โดยใช้สถิติ Multiple logistic regression นำเสนอค่าความสัมพันธ์ด้วย อัตราเสี่ยง (Adjusted odds ratios; ORadj) และการประมาณค่าช่วงเชื่อมั่น ร้อยละ 95 (95% Confidence interval; 95% CI)

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

โครงการวิจัยเรื่องนี้ผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดขอนแก่น รหัสโครงการ HE652044 ได้รับอนุมัติเมื่อวันที่ 5 กันยายน 2565

ผลการศึกษา

ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่จำแนกตามปัจจัยประชาชน

พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 74.20 เป็นเพศหญิง อายุอยู่ในช่วง 60-69 ปี คิดเป็นร้อยละ 58.40 อายุเฉลี่ยเท่ากับ 69.20 ปี (S.D.= 7.3) มีโรคประจำตัว คิดเป็นร้อยละ 64.20 เมื่อกล่าวถึงปัญหาสุขภาพช่องปากที่มีปัญหา พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาสุขภาพช่องปาก คิดเป็นร้อยละ 51.00 โดยมีเหตุผลของการเลือกรับบริการที่สถานบริการเพราะใกล้บ้าน คิดเป็นร้อยละ 66.40 เมื่อถามถึงความต้องการรักษาทางทันตกรรม พบว่า ต้องการรักษาทางทันตกรรม คิดเป็นร้อยละ 52.60 (ดังตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 จำนวน และร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามปัจจัยประชาชน (n=500)

Table 1 Frequency and percentage of the sample Classified by people factor (n=500)

ปัจจัยประชาชน People factor	จำนวน n	ร้อยละ %
Sex		
Female	371	74.20
Man	129	25.80
Age		
60-69 years	292	58.40
70-79 years	160	32.00
80 years older	48	9.60
Mean=69.2, S.D.= 7.3, Min=60, Max=98		
Medical diseases		
Had medical diseases	321	64.20
Not had medical diseases	179	35.80
Oral health problems		
Having oral health problems	236	47.20
Unsure	9	1.80
Not having oral health problems	255	51.00
Reasons for choosing a place of dental service		
place to use the service near to home	332	66.40
Good quality service	71	14.20
Able to solve health problems	87	17.40
Officers have a good relationship	9	1.80
The cost of receiving the service is cheap	1	0.20
Dental treatment need		
Dental treatment needs	263	52.60
Not dental treatment needs	237	47.40

วารสารทันตภิบาล ปีที่ 34 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2566

ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่จำแนกตามปัจจัยสิ่งแวดล้อม

พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านทันตสุขภาพคิดเป็นร้อยละ 59.60 และมีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย คิดเป็นร้อยละ 55.20 (ดังตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามปัจจัยสิ่งแวดล้อม (n=500)

Table 2 Frequency and percentage of the sample Classified by environmental factors (n=500)

ปัจจัยสิ่งแวดล้อม Environmental factors	จำนวน n	ร้อยละ %
Knowledge of oral health care		
Gaining knowledge of oral health care	298	59.60
Not gaining knowledge of oral health care	202	40.40
Income to cover expenses		
Having enough income to cover expenses	276	55.20
Not having enough income to cover expenses	224	44.80

ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่จำแนกตามระดับพฤติกรรมสุขภาพ

พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพฤติกรรมสุขภาพอยู่ในระดับดี คิดเป็นร้อยละ 52.40 รองลงมาคือ พฤติกรรมระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 46.60 และพฤติกรรมระดับไม่ดี คิดเป็นร้อยละ 1.00 เฉลี่ยเท่ากับ 3.66 คะแนน (S.D.= 0.51) (ดังตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามระดับพฤติกรรมสุขภาพ (n=500)

Table 3 Frequency and percentage of the sample Classified by health behavior level (n=500)

ระดับพฤติกรรมสุขภาพ Health behavior level	จำนวน n	ร้อยละ %
Good behavior (score 3.68 - 5.00)	262	52.40
Moderate behavior (score 2.34 - 3.67)	233	46.60
Bad behavior (score 1.00 - 2.33)	5	1.00
Mean=3.66, S.D.= 0.51, Min=1.53, Max=1.66		

ข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่จำแนกตามการไปใช้บริการทันตกรรมในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

พบว่า ใน 1 ปีที่ผ่านมากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เคยไปใช้บริการทันตกรรมในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล คิดเป็นร้อยละ 58.60 ซึ่งพบว่าไปใช้บริการถอนฟันมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 23.80 (ดังตารางที่ 4)

วารสารทันตภิบาล ปีที่ 34 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2566

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละของกลุ่มตัวอย่าง จำแนกตามการไปใช้บริการทันตกรรมในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (n=500)

Table 4 Frequency and percentage of the sample Classified by use of dental services in sub-district health promoting hospitals (n=500)

การใช้บริการทันตกรรม Dental service use	จำนวน n	ร้อยละ %
In the past one-year, dental care utilization		
Not had dental service use	293	58.60
Had dental service use	207	41.40
Types of services that have been used for dental services (more than 1 answer)		
Extraction	119	23.80
Dental examination	81	16.20
Oral Hygiene instruction	24	4.80
Scaling	9	1.80
Filling	3	0.60
Refer	3	0.60
Fluoride varnish	1	0.20

ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พหุปัจจัยที่มีความสัมพันธ์

พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรมในผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ได้แก่ ปัญหาสุขภาพช่องปาก เหตุผลที่เลือกสถานบริการทันตกรรมที่ใช้บริการ ความต้องการรักษาทางทันตกรรมได้รับข้อมูลข่าวสารด้านทันตสุขภาพและรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายดังรายละเอียดต่อไปนี้

- ผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพช่องปาก มีโอกาสไปใช้บริการทันตกรรมเป็น 3.11 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีปัญหาสุขภาพช่องปาก (95%CI =1.93-5.00, p-value<0.001)
- เหตุผลที่ผู้สูงอายุเลือกไปใช้บริการที่สถานบริการทันตกรรม เพราะการให้บริการดีทุกด้าน มีโอกาสไปใช้บริการทันตกรรมเป็น 2.17 เท่าของผู้สูงอายุเลือกไปใช้บริการที่สถานบริการทันตกรรม เพราะสถานบริการใกล้บ้าน (95%CI =1.48-4.02, p-value=0.002)
- ผู้สูงอายุที่มีความต้องการรักษาทางทันตกรรมมีโอกาสไปใช้บริการทันตกรรมเป็น 2.44 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีความต้องการรักษาทางทันตกรรม (95%CI = 1.31-3.60, p-value<0.001)
- ผู้สูงอายุที่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านทันตสุขภาพมีโอกาสไปใช้บริการทันตกรรมเป็น 3.73 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านทันตสุขภาพ (95%CI = 2.31-6.03, p-value<0.001)
- ผู้สูงอายุที่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย มีโอกาสไปใช้บริการทันตกรรมเป็น 1.70 เท่าของผู้สูงอายุที่มีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย (95%CI = 1.09-2.63, p-value=0.018) (ดังตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พหุปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรมในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล (n=500)

Table 5 Results of multivariate correlation analysis with dental service use in sub-district health promotion hospitals (n=500)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ Analyzing the Related Factors	Crude OR	Adjusted OR	95% CI	p-value
Oral health problems				<0.001
Not having oral health problems	1	1	1	
Having oral health problems	3.56	3.11	1.93-5.00	
Reasons for choosing a place of dental service				0.002
place to use the service near to home	1	1	1	
Good quality service in all sides	3.38	2.17	1.31-3.60	
Dental treatment need				<0.001
Not dental treatment needs	1	1	1	
Dental treatment needs	5.77	2.44	1.48-4.02	
Knowledge of oral health care				<0.001
Not gaining knowledge of oral health care	1	1	1	
Gaining knowledge of oral health care	4.93	3.73	2.31-6.03	
Income to cover expenses				0.018
Having enough income to cover expenses	1	1	1	
Not having enough income to cover expenses	2.18	1.70	1.09-2.63	

Control covariate by age

บทวิจารณ์

จากการศึกษาปัจจัยประชาชน พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 74.20 เป็นเพศหญิงอายุอยู่ในช่วง 60-69 ปี คิดเป็นร้อยละ 58.40 มีโรคประจำตัว คิดเป็นร้อยละ 64.20 เมื่อกล่าวถึงปัญหาสุขภาพช่องปากที่มีปัญหา พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีปัญหาสุขภาพช่องปาก คิดเป็นร้อยละ 51.00 โดยมีเหตุผลของการเลือกรับบริการที่สถานบริการเพราะใกล้บ้าน จะเห็นได้ว่าหลาย ๆ พื้นที่จะมีลักษณะของประชากรคล้ายๆกันแต่จะแตกต่างกันเพียงบริบทของผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ใกล้สถานบริการและอยู่ไกลสถานบริการ สอดคล้องกับการศึกษาของรัตนาสีธิปริชาชาญ (2560)² พบว่ากลุ่มตัวอย่างเป็นผู้สูงอายุวัยต้น (อายุ 60-69 ปี) ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง เหตุผลที่ไม่ไปพบทันตแพทย์คือรอให้มีอาการมากก่อนซึ่งอาการที่ไปพบทันตแพทย์ส่วนใหญ่คืออาการปวดฟันเสียฟันโดยส่วนใหญ่ไปรับบริการที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

จากการศึกษาปัจจัยสิ่งแวดล้อม พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้รับความรู้ทางทันตสุขภาพคิดเป็นร้อยละ 59.60 โดยส่วนใหญ่ได้รับความรู้จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข คิดเป็นร้อยละ 34.40 จะเห็นได้ว่าผู้สูงอายุจะได้รับความรู้ทันตสุขภาพที่สะดวกที่สุดคือ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขโดยการที่จะได้รับความรู้ทันตสุขภาพให้ครอบคลุมนั้นต้องเน้นการให้บริการเชิงรุก เพื่อให้ผู้สูงอายุจะได้เข้ารับบริการได้ครอบคลุม ซึ่งไม่สอดคล้องกับการศึกษาของสุพัตรา วัฒนเสน, กุลธิดา นาคสุด, น้ำทิพย์ หวานนอก และนันทิยา รมณียรัดนากุล (2563)³

วารสารทันตภิบาล ปีที่ 34 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2566

พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่ได้รับปัจจัยสนับสนุนทางสังคมในการดูแลสุขภาพช่องปากระดับปานกลางนอกจากนี้ยังพบว่าได้รับการกระตุ้นเตือนให้ดูแลสุขภาพช่องปากจากคนรอบข้างแต่ผู้สูงอายุได้รับการสนับสนุนน้อยมากจนถึงไม่ได้รับการสนับสนุนส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารในการดูแลสุขภาพช่องปากจากแหล่งต่าง ๆ เช่นหอกระจายข่าวโทรทัศน์อาสาสมัครสาธารณสุขและกลุ่มเพื่อนแต่ยังพบว่าผู้สูงอายุถึงร้อยละ 51.3 ไม่ได้รับการสนับสนุนในการค้นหาข้อมูลในการดูแลสุขภาพช่องปากจากแหล่งข้อมูลอื่น เช่น อินเทอร์เน็ต ไลน์ หรือ หอสมุด

จากการศึกษาปัจจัยพฤติกรรมสุขภาพ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีพฤติกรรมสุขภาพอยู่ในระดับดีคิดเป็นร้อยละ 52.40 จะเห็นได้ว่าอาจเนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงทำให้มีความตระหนักและสนใจที่จะดูแลสุขภาพ เช่นการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ต่อร่างกาย หลีกเลี่ยงอาหารที่เป็นโทษต่อร่างกายแสดงถึงการรับรู้ความเสี่ยงของการเกิดโรค และการดูแลสุขภาพเป็นอยู่ของตนเองได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับการศึกษาของสุภาพร ผุดผ่อง (2563)⁴ พบว่า การดูแลสุขภาพช่องปากคิดเป็นร้อยละ 69.68 และกลุ่มตัวอย่างมีพฤติกรรมดูแลสุขภาพช่องปากในระดับปานกลาง

จากการศึกษาอัตราการไปใช้บริการทันตกรรมในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล พบว่าใน 1 ปีที่ผ่านมากลุ่มตัวอย่างมีอัตราการไปใช้บริการทันตกรรม คิดเป็นร้อยละ 58.60 โดยกลุ่มตัวอย่างไปใช้บริการถอนฟันมากที่สุดโดยสาเหตุที่ต้องถอนฟันเนื่องจากไม่สามารถรักษาฟันขึ้นนั้นได้ ซึ่งส่วนใหญ่ที่พบในผู้สูงอายุคือ ฟันผุเหลือแต่รากฟัน ฟันโยก และฟันสึกถึงโพรงประสาทฟันมีความสอดคล้องกันในชนิดของบริการคือผู้สูงอายุส่วนใหญ่ไปรับบริการถอนฟันมากกว่าบริการทันตกรรมชนิดอื่นเมื่อเปรียบเทียบกับรายงานการสำรวจสถานะทันตสุขภาพแห่งชาติครั้งที่ 8 (2561)⁵ คือมีอาการเสียวฟันและปวดฟันส่วนเหตุผลหลักที่ทำให้ผู้สูงอายุไม่ไปรับบริการคือรู้สึกว่าจะไม่มีความผิดปกติในช่องปากของตนเอง

ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรม

1. ผู้สูงอายุที่มีปัญหาสุขภาพช่องปากมีโอกาสไปใช้บริการทันตกรรมเป็น 3.11 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีปัญหาสุขภาพช่องปาก จะเห็นได้ว่าถ้าผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพช่องปากจะเข้ารับบริการทันตกรรมแต่อาจจะเป็นกรณีที่มีปัญหามากๆจึงจะไปใช้บริการทันตกรรม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Sergei et al (2022)⁷ พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในลิทัวเนีย คือ ระดับการศึกษาที่สูงขึ้นการปวดฟันหรือมีแผลในช่องปาก และจำนวนฟันที่ลดลง

2. เหตุผลที่ผู้สูงอายุเลือกไปใช้บริการที่สถานบริการทันตกรรม เพราะการให้บริการดีทุกด้าน มีโอกาสไปใช้บริการทันตกรรมเป็น 2.17 เท่าของผู้สูงอายุเลือกไปใช้บริการที่สถานบริการทันตกรรม เพราะสถานบริการใกล้บ้าน จะเห็นได้ว่าระยะทางจากบ้านไม่ว่าจะใกล้หรือไกลสถานบริการมีผลทำให้ผู้สูงอายุไปรับบริการทันตกรรมน้อยกว่าการที่ประทับใจในการไปใช้บริการทันตกรรม เพราะการไปรับบริการจากสถานบริการที่มีคุณภาพมีความมั่นใจว่าการให้บริการนั้นดี และรู้สึกปลอดภัยในการไปรับบริการจึงทำให้ผู้สูงอายุเลือกรับบริการจากสถานบริการที่มีคุณภาพ มากกว่ารับบริการจากสถานบริการใกล้บ้าน ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของอุดมพร ทรัพย์บวร (2561)⁶ พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการรับบริการทันตกรรมของผู้สูงอายุคือสถานบริการที่เข้าถึงได้ซึ่งถ้าสถานบริการอยู่ใกล้จะมีการไปใช้บริการทันตกรรมมากกว่าผู้สูงอายุที่อยู่ไกล

3. ผู้สูงอายุที่มีความต้องการรักษาทางทันตกรรมมีโอกาสไปใช้บริการทันตกรรมเป็น 2.44 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่มีความต้องการรักษาทางทันตกรรม จะเห็นได้ว่าเมื่อผู้สูงอายุมีความต้องการรักษาทางทันตกรรมจะไปใช้บริการทันตกรรมเป็นไปตามทฤษฎีของแอนเดอร์สันว่า “ความต้องการเป็นปัจจัยที่เกิดจากตัวบุคคลที่แสดงออกถึงความต้องการที่จะอยากได้รับการดูแลเพื่อสนองความต้องการของส่วนตัวบุคคล ”

วารสารทันตภิบาล ปีที่ 34 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2566

ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Sergei et al (2022)⁷ พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรมของผู้สูงอายุในลิทัวเนีย คือ ความต้องการรักษาทางทันตกรรม

4. ผู้สูงอายุที่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านทันตสุขภาพมีโอกาสไปใช้บริการทันตกรรมเป็น 3.73 เท่าของผู้สูงอายุที่ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารด้านทันตสุขภาพ จะเห็นได้ว่าเมื่อผู้สูงอายุมีความรู้เกี่ยวกับสุขภาพช่องปากจะมีความใส่ใจในการดูแลสุขภาพช่องปากอยากไปพบหมอเพื่อที่จะตรวจสุขภาพช่องปากดูแลเบื้องต้นเพื่อที่จะได้มีสุขภาพช่องปากที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนิลบล ผลดีกรัง (2564)¹ พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการเข้าถึงบริการทันตกรรมของผู้สูงอายุได้แก่แรงสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐแรงสนับสนุนจากครอบครัวแรงสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐและการรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อการเกิดโรค

5. ผู้สูงอายุที่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายมีโอกาสไปใช้บริการทันตกรรมเป็น 1.70 เท่าของผู้สูงอายุที่มีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย จะเห็นได้ว่าส่วนใหญ่ของผู้สูงอายุที่มีรายได้ไม่เพียงพอต่อค่าใช้จ่าย เนื่องจากมีรายได้น้อยทำให้มีเวลาในการดูแลสุขภาพช่องปากเท่าที่ควร เพราะต้องทำงานหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัว จึงละเลยการดูแลสุขภาพช่องปากของตนเองจนมีปัญหาสุขภาพช่องปาก หรือมีอาการปวดฟันถึงไปใช้บริการ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Hye-Sook Choi (2022)⁸ พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรม คือ รายได้ครัวเรือน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้

1. การที่ผู้สูงอายุได้รับข้อมูลข่าวสารจากทันตบุคลากร อาสาสมัครสุขภาพประจำหมู่บ้าน (อสม.) สมาชิกในชุมชน ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้ในการดูแลสุขภาพช่องปากของตนเอง ใส่ใจในการดูแลสุขภาพช่องปาก โดยกล้าไปพบทันตแพทย์เพิ่มขึ้น ควรจะเพิ่มข้อมูลข่าวสารข้อดีในการไปพบทันตแพทย์เพื่อเป็นแรงจูงใจให้ไปใช้บริการทันตกรรม

2. ควรจัดบริการทันตกรรมในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น ตรวจคัดกรองประเมินโรคในช่องปากเบื้องต้น ให้การรักษาในรายที่พบปัญหา ในรายที่มีปัญหาเกินขีดความสามารถของทันตบุคลากรที่รพ.สต. ในการให้การรักษา ควรจัดระบบส่งต่อผู้ป่วยเพื่อให้ได้รับการรักษาที่เหมาะสม ส่งเสริมการบริการทันตกรรมให้มีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณถึงพฤติกรรมและความต้องการการไปใช้บริการทันตกรรมรวมทั้งศึกษาความต้องการการดูแลสุขภาพช่องปากจากครอบครัวและชุมชนของผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยส่งเสริมและพัฒนาบริการด้านทันตสุขภาพให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุและเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่อไป

2. ควรมีการศึกษาระยะยาวเพื่อให้สามารถอธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการไปใช้บริการทันตกรรมได้ชัดเจนมากขึ้น

3. ควรศึกษาปัจจัยเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับจิตสังคมและบุคลิกภาพที่อาจส่งผลต่อการไปใช้บริการทันตกรรม

4. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของปัจจัยของการไปใช้บริการทันตกรรมเชิงป้องกัน

5. ควรมีการศึกษามุ่งเน้นไปที่ลักษณะเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับผู้ป่วยหรือประชาชนเช่น การไปรับบริการใส่ฟันเทียมในผู้สูงอายุ และอาจศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับทันตบุคลากรผู้ให้บริการร่วมด้วย

เอกสารอ้างอิง

1. Nilubon Deeponkrang. Factors Affecting Public Sector Dental Services Accessibility Among The Elderly In Wang Yai District, Khon Kaen Province. Journal of Khon Kaen Provincial Health Office. 2564; 1: 1-20.
2. Rattana Sittipreechachan.. Accessible to Dental Services of the Elderly. Buddhachinaraj Med Journal. 2560; 2: 199-110.
3. Supatra Watthanasaeen, Kunlatida Naksut, Namthip Wannok and Nantiya Rammaneerattanukul. Factors associated with oral health-related quality of life among elders at Nang Rong municipality elderly school, Buriram Province. Thai Dental Nurse Journal. 2563; 2: 121-135.
4. Supaporn Phudphong. Factors Related to Oral and Dental Health Care Behaviors of the Elderly in Muang Sam Sip District, Ubon Ratchathani Province. Health Science Journal Boromarajonani College of Nursing Sappasithiprasong. 2563; 1: 101-119.
5. Dental Public Health, Department of Health. National Oral Health Survey Report 8th (1st edition). Bangkok: Sam Charoen Panich Co., Ltd; 2561.
6. Udomporn Subbowon. Factors Related to Utilization of Dental Services Among Elderly in Nakhonchaisi Subdistrict, Nakhonchaisi District, Nakhon Pathom Province. Region 4-5 Medical Journal. 2561; 4: 306-317.
7. Drachev, S. N., Puriene, A., Aleksejuniene, J., Stankeviciene, I., & Stangvaltaite-Mouhat, L. Prevalence of and factors associated with dental service utilization among early elderly in Lithuania. [Internet]. BMC Health Services Research; 2022 [cited 2022] Available from: <https://bmchealthservres.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12913-021-07388-y>
8. Hye-Sook Choi. [Internet]. Factors associated with dental service utilization among older adults. Journal of Korean Society of Dental Hygiene. Korean Soc Dent Hyg; 2022 [cited 2022] Available from: <http://www.jksdh.or.kr/article/?num=N0220220204>
9. Hsieh, F.Y., Bloch, D.A. and Larsen, M.D. A Simple Method of Sample Size Calculation for Linear and Logistic Regression. Statistics in Medicine. 1998; 17: 1623-1634.
10. Lederle, M., Tempes, J., & Bitzer, E. M. [Internet]. Application of Andersen's behavioural model of health services use: a scoping review with a focus on qualitative health services research. BMJ Open. 2021; 5: e045018. [cited 2022]. Available from: <https://bmjopen.bmj.com/content/11/5/e045018>
11. Woraya Maneelangga, Ratchaneewan Poomsa-ad. The relationship between the beliefs in dental health and usage of dental health services of elderly people residing in Baan Sila, Moo 1, Sila Subdistrict, Mueng District, Khon Kaen Province. Thai Dental Nurse Journal Vol. 31 No. 1 January-June 2020. 2563; 31(1): 116-132.